

*Amics de l'Art Romànic
del Bages*

Butlletí núm. 51 - MARÇ de 1989

*L'estudi dels camins medievals i antics, un tema
encara pendent... (Fotogr. arxiu Villegas)*

- **La dona medieval, llibre d'hores il.luminat.**
- **Sant Amanç de Viladés, una altra església bagenca que cau.**
- **Assemblea General Ordinària de Socis i balanç econòmic.**

EDITORIAL

Fa solament pocs dies que la premsa local es feia ressò de la inversió de les Institucions de més de 436 milions de pessetes per als nostres monuments del Bages i el Berguedà. En concret i en vuit anys, la Generalitat ha invertit en aquest patrimoni artístic i monumental cent-trenta milions i la Diputació de Barcelona, tres-cents sis.

Sant Vicenç de Cardona, Santa Maria de l'Estany, Sant Benet de Bages, casa de Rafael Casanova a Moià, monestir de Montserrat, Santa Maria del Grau, Sant Andreu de Castellnou de Bages, casa Torres Amat de Sallent, pont de Castellbell i el Vilar, Santa Magdalena del Pont de Vilomara, Sant Bartomeu de Navarcles, Sant Pere de Castellfollit del Boix, Sant Cugat del Racó, Sant Sadurní de Salelles o l'església Parroquial de Sant Martí de Mura, han estat els edificis beneficiaris al Bages d'aquest important ajut.

Malgrat tot, és tan ampli el ventall de monuments que necessiten ajut a la nostra comarca i al país, que cal no defallir en aquest projecte i continuar en la restauració i conservació de tot allò que un dia podran admirar amb orgull els nostres fills. En aquest sentit, la nostra tasca de divulgació i denúncia constant ha tingut i té una gran importància que hom sovint veu agraïda.

Falta molt però per arribar a sensibilitzar-nos tots plegats, estaments i particulars, del que ens cal fer encara, per exemple, per aconseguir una subvenció milionària com la que John Paul Getty oferí, d'un milió de lliures, uns dos-cents milions de pessetes, per restaurar i conservar el Mappa Mundi de la catedral d'Hereford, pergami considerat un dels tresors medievals del Regne Unit i de la humanitat, que anava a ser subhastat públicament per la sala londinenca Sotheby's.

La Junta

RESUM DE L'ASSEMBLEA GENERAL DE SOCIS

El passat 28 de febrer es va celebrar l'annual Assemblea General de Socis de l'Entitat, segons l'ordre del dia prèviament establert.

En primer lloc, es va procedir a llegir i aprovar l'Acta de la darrera Assemblea. Després, el President va fer un balanç de les principals activitats portades a terme durant l'últim any. Féu menció especial del Curset de Cultura Romànica dedicat als Templers, que va tenir lloc els mesos d'octubre i novembre i que va assolir un bon èxit de participació. Recordà, a més, les dues excursions que es van fer, amb aquest motiu, a Lleida, Miravet i Peñíscola. També parlà de tot un reguitzell d'actes com són: excursions i visites, conferències, exposició dels Srs. Pahissa, àudio-visuals, presentació del llibre **Procés d'Independència de Catalunya** del Dr. Albert Benet i d'altres actes que palesen l'activitat realitzada per l'Entitat.

Seguidament, el Tresorer va presentar el resultat econòmic de l'Entitat, de l'any 1988, el qual es va donar per aprovat.

En el quart punt de l'ordre del dia es va passar a fer la renovació parcial de Junta. Enguany han causat baixa els Srs. Jaume Mestres i Marc Vilarmau i han entrat a la mateixa les Srtes. Mònica de Llorens i Anna Orriols i els Srs. Marc Torras i Pere Puig.

A continuació, el President passà a exposar una sèrie de projectes per al present 1989. Va parlar, entre d'altres, de la conferència sobre **Criteris actuals de restauració**, la repoblació forestal a fer al

castell de Castellar, l'excursió a Sant Joan de les Abadesses i Camprodon, la visita a la Seu, l'exposició de fotografies sobre el romànic del Bages i l'excursió a Elna i Sureda. Va parlar, així mateix, del proper Curset de Cultura Romànica i va recordar activitats com la Fira del Nadal, el Sopar del Soci i la Missa del Gall que enguany celebrarà la seva desena edició, proposant-se que pugui fer-se al castell de Cardona.

En el sisè punt de l'ordre del dia, el Tresorer va exposar el Pressupost Ordinari per a l'any 1989, aclarint que aquest era orientatiu ja que, entre d'altres coses, depèn del nombre d'excursions i de si es fan lluny o a la vora. Va comentar, a més, el fet que aquest any calia incorporar-hi el concepte de despeses per al lloguer del nou local.

En el torn obert a preguntes dels socis, la Sra. Mª Carme Torras va demanar que es fessin més excursions pel Bages.

El Sr. Ricart va informar que el rector de la parròquia de Valldaura invitava a l'Entitat a fer una excursió per visitar l'església de Sta. Maria de Valldaura, a l'Olvan. El Sr. Villegas, amb una sèrie de preguntes i propostes, va demanar informació sobre el nou local; va proposar que, amb motiu del 10è aniversari de la fundació de l'Entitat, que serà l'any vinent, es pensessin una sèrie d'actes per donar més relleu a l'esdeveniment; va suggerir que l'Entitat col.laborés amb el convent de Sta. Clara fent fer les columnes de les arquivoltes del portal de l'església i va dir que l'Entitat hauria d'estudiar la possibilitat d'ampliar el seu camp d'actuació, no centrant-se no-

més en el període romànic. El Sr. Jordi Torres va proposar la creació d'una Comissió Econòmica amb la finalitat d'estudiar prèviament algunes despeses importants que d'aquesta manera podrien millorar-se.

La Sra. Angelina Prat proposà fer el curset els mesos d'abril i maig i no a la tardor. El Sr. Jordi Torres digué que el fet que es fes a la tardor contribuïa a la parti-

cipació de joves estudiants.

El Sr. Francesc Villegas proposà el tema de la Iconografia Mariana per al proper curset de cultura romànica, amb motiu de la celebració dels 500 anys de la Confraria de la Puríssima a Manresa.

Mª Carme Rubiralta

RESUM ECONÒMIC DE L'EXERCICI 1988

INGRESSOS

QUOTES SOCIS -----	313.500 ptes.
SUBVENCIONS I APORTACIONS -----	240.000 ptes.
Excma. Diputació de Barcelona -----	25.000 ptes.
Excm. Ajuntament de Manresa -----	175.000 ptes.
Caixa de Manresa -col.laboració- -----	40.000 ptes.
ACTES CULTURALS, EXPOSICIONS I CONFERÈNCIES -----	995.850 ptes.
Excursions -inscripcions- -----	464.850 ptes.
Inscripcions Curset "Els Templers" -----	149.700 ptes.
Excursions Curset "Els Templers" -----	381.300 ptes.
ACTES CÍVICS -----	248.800 ptes.
Sopar del Soci -Tiquets- -----	202.800 ptes.
Fira de Nadal - Inscrip. parades- -----	46.000 ptes.
DIVERSOS -----	50.326 ptes.
Aportacions Loteria de Nadal -----	46.200 ptes.
Caixa de Manresa -confecció talonaris- -----	4.000 ptes.
Comptes Corrents -interessos- -----	126 ptes.
TOTAL INGRESSOS DE L'EXERCICI -----	1.848.476 ptes.

DESPESES

DESPESES SECRETARIA -----	102.136 ptes.
Papereria i fotocòpies -----	66.963 ptes.
Segells -----	33.200 ptes.
Transports -----	517 ptes.
Despeses cobraments rebuts -----	1.456 ptes.
BUTLLETÍ -----	124.110 ptes.
Publicació Butlletins -----	124.110 ptes.

ARXIU -----	24.685 ptes.
Audiovisuals i Cassetes -----	5.650 ptes.
Llibres, subscripcions i fotocòpies -----	17.025 ptes.
Material fotogràfic -----	2.010 ptes.
ACTES CULTURALS, EXPOSICIONS I CONFERÈNCIES -----	1.166.396 ptes.
Exposicions i conferències -----	83.878 ptes.
Audiovisuals i Presentacions, etc. -----	6.500 ptes.
Excursions -Art Romànic i medieval- -----	470.204 ptes.
Curset "Els Templers" -----	231.090 ptes.
Excursions Curset "Els Templers" -----	374.724 ptes.
ACTES CÍVICS -----	348.175 ptes.
Fira de Nadal -1987- -----	58.654 ptes.
Fira de Nadal -1988- -----	58.846 ptes.
Sopar del Soci -----	210.930 ptes.
Missa del Gall -----	18.345 ptes.
Col.laboració a St. Pere de Vallhonesta -----	1.400 ptes.
DIVERSOS -----	69.373 ptes.
Compra material -----	1.400 ptes.
Despeses gestió Entitat -----	29.383 ptes.
Tapes butlletins -----	25.000 ptes.
Comissions i interessos bancaris -----	90 ptes.
Devolucions rebuts -----	13.500 ptes.
TOTAL DESPESES DE L'EXERCICI -----	1.834.875 ptes.
SUPERÀVIT EXERCICI -----	13.601 ptes.
TOTAL -----	1.848.476 ptes.

"MILLENVM"

Del 27 d'abril al 25 de juny, a la Pia Almoina de Barcelona, plaça de la Seu, es celebrarà l'anunciada i important exposició **MILLENVM** d'Història i Art de l'església catalana. Aquest fet, commemoratiu dels mil anys de Catalunya, serà possible gràcies a la iniciativa del Secretariat Interdiocesà de Custòdia i Promoció de l'Art Sagrat a Catalunya (SICPAS).

Entitats oficials, museus i particulars han ofert generosament peces i utensilis, havent pogut triar entre més de mil objectes i cinc-cents documents, per assolir la

xifra, ja concreta, de tres-cents objectes d'art i cent-vint testimonis documentals de la nostra història.

Aquesta antologia històrico-artística, com diu el fulletó de divulgació, elaborat per la Comissió Eclesial del Mil·lenari de Catalunya, intentarà fer palesa l'enardida empresa de tots els catalans, entre els quals cal destacar els homes i dones de l'Església, en donar origen, construir i consolidar la nostra pàtria, i a l'ensems projectar-la vers un futur decisivament millor.

SANT AMANÇ DE VILADÉS, una altra església bagenca que cau

Una vegada més, un monument del Bages està en perill d'enrunament. Aquest cop es tracta d'una esglésiola rural: Sant Amanç de Viladés, del municipi de Rajadell.

Aquesta església romànica, que conserva vestigis més antics, és situada al costat de la masia que li dona el nom, travessera a l'església nova erigida al segle XVII, que en l'actualitat serveix encara al culte. L'edifici antic fa anys que solament s'utilitza per a magatzem dels utensilis agrícoles del mas i, precisament ara, era motiu de la nostra atenció per intentar-ne la restauració i reutilització per al culte.

Els efectes d'aquest darrer i atípic hivern han sotraguejat fortament aquest edifici, precisament per la part més feble que tenia, la superior d'un portal obert artificialment a la construcció des de fa anys per a facilitar-ne la utilitat de magatzem. Un seguit de puntals de ferro aguanten precàriament les pedres en degradació, però cal una acció immediata de consolidació, sinó volem veure com s'enruna definitivament el monument.

En aquest sentit, la nostra entitat s'ha mobilitzat per engrescar les autoritats locals, Ajuntament i Parròquia, així com els propietaris del mas veí, Srs. Viladés, per tal

de propiciar l'ajut institucional amb urgència.

UNA ESGLÉSIA ANTIGA DEL BAGES

Era situada al terme antic del castell de Rajadell, al lloc de Sant Amanç. Fou erigida segurament com a església sugrafània de la de Sant Iscle de Rajadell, ja que mai no va tenir la titularitat de parroquial.

Surt documentada de molt antic, el 1027 segons A. Benet, i amb la forma **Sant Emanz**. També el 1284 s'esmenta Santa Maria de Sant Amanç, encara que hom creu es referia a un altar dedicat a la Mare de Déu de la mateixa església.

L'edifici, probablement bastit al segle XII, és d'una petita nau rectangular i un absis, semicircular, que conserva un fines-

tral més antic. La coberta de la nau és de canó, lleugerament apuntada. La de l'absis, de quart d'esfera.

Una dignificació d'aquest conjunt monumental podria donar resultats importants per a l'arqueologia bagenca, ja que aquest lloc fou poblat de molt antic, com ho demostra la troballa feta prop del Molí dit de Sant Amanç d'una làpida de marbre romana, conservada avui al Museu Episcopal de Vic, dedicada als deus manes d'Euresde, Melòdia i Edopsa, i que formava part d'un monument funerari dels segles II-III de la nostra Era. També pels camps de l'entorn, s'hi han trobat monedes d'aquella època llunyana.

*Francesc Villegas
(Fotografies: Ignasi Rubinat)*

LA DONA MEDIEVAL, LLIBRE D'HORES IL·LUMINAT

Aquest és el títol del llibre documentat i editat originalment per Sally Fox i publicat en català l'any 1988 per Mondadori España S.A. Tracta el tema del treball de la dona en l'època medieval de forma gràfica, especialment amb imatges procedents de manuscrits antics, la majoria del període comprès entre els anys 1300 i 1550.

Donat que la història ha estat tradicionalment escrita per homes, llevat d'algunes excepcions, gairebé sempre s'ha ignorat o s'ha donat per fet el paper de la dona; per tant, més de la meitat de la població ha restat invisible històricament. Les imatges del llibre ens ajuden a recuperar aquesta part important de la història, en mostrar-nos el nombre i varietat d'ocupacions que les dones exerciren durant el període medieval.

Per fer-nos una idea de com era la vida d'una dona en aquella època, de primer hem de saber quin era el seu lloc en la societat, si pertanyia a la noblesa, a la pagesia o a la burgesia. A cadascun dels estaments la dona havia de respondre als ideals característics de la seva classe social, feien les mateixes feines que els homes de la seva pròpia classe tal com ho mostren els documents, entre els quals les miniatures d'aquest llibre. Contràriament a la imatge tan difosa de la dona com a ésser ociosa, les dames feudals havien d'afrontar soles tots els problemes durant les contínues absències dels marits, sovint lluitant a les creuades o entaulant altres combats. Les dones havien d'administrar grans extensions de terra, dirigir centenars de parcers i servents, supervisar la preparació i emmagatzement dels aliments i dels pro-

ductes de la terra, tenir coneixements pràctics de medicina, i fins i tot defensar el castell i les seves terres de qualsevol agressió, cosa que era força probable quan els senyors de les rodalies s'assabentaven que la sobirana del castell era sola. És evident que la vida d'una dona feudal no era gens ociosa.

Les dones pageses s'encarregaven de les tasques tradicionals del camp, d'elaborar els productes lactics i la cervesa, de filar, i teixir i, fins i tot, quan calia, de la feixuga tasca de llaurar. La seva era una vida ingrata com la de totes les camperoles del món.

Les dones de la classe mitjana, o burgesia, sovint exercien oficis especialitzats,

Dones que preparen i tallen el lli (s. XIV)

pire peut on q̄ si d'une des deux ne soit offerres de choses p
 traise de bone Justice a v̄ite. *Sansur les livres de Paris*

Affaire
 qu'on a
 certain
 on meculy q̄lle fut e
 ple a escoliere d'un p
 le repute est pl' d'it
 il seble suemota p
 autē de son rois. Ce
 siens son nom soit
 autē conuissac
 on fut q̄ les bracke
 arbres tout p̄ les e

partant a descript. Qui e celui q̄ reatnas no pas auti de
 auais autē. De ceste vrene p̄ certai l'ctm fut noble a ren
 laisse maistrise auantentēt les arqumēs a esuignēms
 a demourēt. Cestass' en l'usine de lacte vne pucelle la

Artista que esbossa un fresc (s. XV)

Dona que muny una vaca (x. XXIII)

-Dona que carrega sal (s. XVI)

malgrat que es consideraven exclusius dels homes, feien d'apotecareses, barberes, d'artistes, de treballadores de sederries, d'armeres, de sastresses i d'altres professions que exigien un aprenentatge.

Hi havia tasques que compartien totes les dones, fos quin fos el seu origen social. Moltes miniatures les representen mentre filen, carmenant la llana o teixint, perquè les dones eren la indústria tèxtil. L'ofici de llevadora era exclusivament femení i les dones havien d'oferir assistència mèdica i primers auxilis a la seva pròpia llar, tot i així, si una dona volia exercir la medecina fora de l'àmbit domèstic no era ben vista i, fins i tot, s'exposava a ser acusada de bruixa. També hi havia dones que eren artistes professionals, que pintaven frescos, imatges religioses i retrats. Escrivien i editaven llibres com per exemple Christine de Pisan, que es considera la primera escriptora

professional que hi hagué a França, va escriure poesia, al·legories i composicions èpiques.

La recerca i selecció de les miniatures que ens presenta Sally Fox, autora del llibre **La Dona Medieval, Llibre d'Hores II.luminat**, és un testimoni que la dona malgrat les limitacions imposades per la cultura de totes les èpoques sempre ha tingut una intervenció directa en la vida quotidiana de les societats.

M. Carme Torras

Sastressa tallant un patró (s. XV)

La Parròquia de Santa Maria de Valldaura de Manresa, invita "a tots els qui estimen la fe, la natura i l'art romànic" al romiatge i aplec festiu a l'ermita de Valldaura d'Olvan (Berguedà) que han organitzat pel proper dia 1 de maig.

Inscripcions fins el dia 27 d'abril al Casal de Valldaura de Manresa, carrer Mn. Vall, 24.

*Santa Maria de Valldaura d'Olvan
(Berguedà) Foto: C. Torras*

*El dia 2 d'abril hi hagué una sortida matinal de repoblació forestal entorn al Castell de Castellar, un dels llocs més afectats pels incendis que devastaren la nostra Comarca. Hi assistiren un centenar de persones entre socis de l'Entitat i del Col.lectiu Ecologista L'Alzina. Es plantaren un miler de plançons entre pi pinyer i alzines. Hi hagué esmorzar de germanor amb coca i xocolata per a tothom.
(Foto: R. Vigué)*

ACTIVITATS MES DE MAIG

Dissabte dia 13

a les 5 de la tarda: **Visita a la Basílica de Santa Maria de la Seu** comentada pel Dr. Josep Mª Gasol

Dissabte dia 20

a les 5 de la tarda: **Visita al Museu Comarcal de Manresa** comentada pel Dr. Josep Mª Gasol

Diumenge dia 28

Excursió amb autocar, tot el dia, a: **ELNA, SANT ANDREU DE SUREDA i SANT GENÍS LES FONTS a la Catalunya Nord (França)**. Cal portar-se el dinar.

Sortida a les 7 del matí de la Pl. Infants Inscripcions: Viatges Melià (Born, 14)

SETMANA DEL ROMÀNIC

Manresa del 8 al 12 de maig de 1989

Centre Cívic SELVES i CARNER - Hora: 2/4 de 9 del vespre

Dilluns dia 8

Inauguració de l'exposició de fotografies sobre **El Monestir Romànic de Sant Pere de Casserres** (Osona), originals de Jaume Pons.
Projecció de l'audiovisual: **Sant Benet, el monestir de Bages**, de C. Torras i Bacardit

Dimecres dia 10

Projecció de la pel·lícula **La Veu de les Pedres, Romànic de la Vall d'Aran** de Joan Pahissa i Capell

Divendres dia 12

Projecció de l'audio-visual **El Romànic del Bages** d'Ignasi Segon

Setmana patrocinada per l'Ajuntament de Manresa per tal de donar a conèixer l'edifici públic del CENTRE CÍVIC SELVES I CARNER.

Correcció:

ÒMNIMUM CULTURAL

Edita: AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES

Local: Pujada del Castell, 30 Telf. 873 16 06

Coordinació: Francesc Villegas i M. Carme Torras

Col·laboracions: M. Carme Rubiralta, M. Carme Torras i Francesc Villegas

Correcció: Pere Roca

Dipòsit Legal: B.35519-84

Imprimeix: Copisteria SARRIÓ

Col·labora:

AJUNTAMENT
DE MANRESA